

УДК 378
ББК 74.58
S81

Редакционная коллегия

Шакирова С.М. - к.ф.н., и. о. директора Управления по науке

Сапаргалиев Д.Б. – PhD, зам. директора Управления по науке

Никифорова Н.В. - д.э.н., профессор, декан послевузовского образования

Все статьи прошли проверку в системах Антиплагиат.ВУЗ - на русском языке, Turnitin.com - на английском языке, Advego Plagiatus v.1.2.093 – на казахском языке. Уникальность текстов не ниже 75%.

i – START. Предпринимательство: энергия молодых.

Материалы международной научно-практической конференции студентов и магистрантов 16-17 апреля 2015 г.- Алматы, Алматы Менеджмент Университет, 2015 – 320 с.

ISBN: 978-601-7021-36-8

УДК 378
ББК 74.58
S81

ISBN: 978-601-7021-36-8

5. «Обзор инвестиционного климата за 2013 год — Казахстан», АҚШ Мемлекеттік департаментінің сайты: www.state.gov
6. «Жобалар», «Қазақстан темір жолы» АҚ ресми сайты: www.railways.kz
7. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы, 2014 жылғы 11 қараша
8. ҚР Ұлттық банкінің ресми сайты: www.nationalbank.kz

Қожахметов Әділ Қайырұлы
 Менеджмент, 3 курс

Ғылыми жетекші:
Қарғабаева С.Т., э.ғ.к, доцент

Алматы
 Менеджмент
 Университеті

ҚАЗАҚСТАНДА ВЕНЧУРЛЫҚ ИНДУСТРИЯСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖӘНЕ ДАМУ ТИІМДІЛІГІ

Инновациялық қызметті қаржыландыру аса маңызды көздерінің бірі венчурлық капитал болып табылады. «Венчур» (venture) ағылшын тілінен аударғанда «тәуекелдік» білдіреді. Яғни венчурлық капитал – тәуекелділік капитал.

Тәуекел (венчурлық) капитал - қайтару жылдам алу қарқыны жоғары негізінде тәуекел деңгейі жоғары инвестициялық объектілерін инвестициялаудың ерекше нысаны.

Венчурлық компаниясы –компания иелері мен елеулі (нарық бойынша орта есеппен жоғары) табыс алу мақсатымен қойылатын жобалардың венчурлық капитал иелерінің әріптестігі және венчурлық капиталмен байланысты (немесе инвестициялардың объекті болып табылатын) фирма. Венчурлық компаниялар мен венчурлық капитал өндіріс пен қызмет түрі мен салаға тәуелді айырылады, «технологиясыз», «төмен технологиялы» деп аталатын және т.б. болады.

Инновациялық шағын бизнесті дамыту үшін инвестиция қажет болады. Бұл оларға басқа қаржыландыру көздерін іс жүзінде табу қиындығына байланысты, инновациялық қызметпен айналысатын шағын кәсіпорындар үшін венчурлық капиталды тарту өте маңызды және тиімді болып табылады.

Халықаралық тәжірибеге қарағанда фирмаға венчурлық капитал қажет болуы мүмкін кезде венчурлық компания компания дамуының үш кезеңге бөлуге болады.

1. Ерте кезең: компанияның құрылуын қаржыландыру; бастапқы капиталын қалыптастыруға дейінгі өндірістік шығындарды жабуға прототипі мен өнім үлгілерін және маркетинг стратегиясын әзірлеу үшін бизнес-жоспар, дамып, ғылыми-зерттеулік және тәжірибелік-конструкторлық зерттеу (R&D) үшін базалық инновациялық қызметпен айналысатын шағын кәсіпорындардың «негізін қалау» үшін қажетті капитал. Ерте кезеңі қаржыландыру ең жоғары тәуекелді білдіреді, сондықтан венчурлық инвестордың сәті түссе, жоғары табыс алуға мүмкіндік бар.

2. Екінші кезең: даму кезеңі; өнімнің үлгілерін құрудан өндірістік және маркетингтік іс-қалыпты процесін құруға көшу, яғни құралдар мен жабдықтар өндіру, маркетинг, өндірістік күшті құру немесе кеңейту, сондай-ақ айналым капиталын қалыптастыру үшін шығындарды жабу.

3. Үшінші кезең: табысты бекіту кезеңі, кейіннен компанияның акциялары қор биржасында еркін айналыста шығады, ал инвестиция өнімділікті жақсарту үшін қажет.

Венчурлық қаржыландыру схемаларын іске асыру кезінде ғылыми-зерттеулік және тәжірибелік-конструкторлық зерттеу тиімділігі инновациялық қызметпен айналысатын шағын кәсіпорындарда ең жоғары дәрежеде болады. Оларда ғылыми зерттеулер өте қарқынды жүреді және салыстырмалы түрде қысқа мерзім ішінде, барлық күш, әдетте, бір венчурлық жобаға бағытталған.

Инвестициялық институттар арасында ерекше орын алатын венчурлық қаржыландыру қорлар әдетте, венчурлық капиталды иеленбейді, тек басқарады. Оларға венчурлық қор және венчурлық қор құрылтайшылардың арасындағы келісім шарттарына сәйкес капиталдың иелерінен сыйақы беріледі. Венчурлық қордың инвестициялық ресурстары үлкен және тиімді кәсіпорындарға айналуға мүмкіндігі бар венчурлық компанияларға арналған. Бұл мүмкіндіктер жаңа өнімді немесе жаңа технологияларды әзірлеудің ерте кезеңдерінде табысқа кез келген кепілдік болмауымен үйлеседі.

Жобаларды қатаң және прагматикалық іріктеу негізінде венчурлық қаржыландыру стратегиясы, инновациялық қызметпен айналысатын шағын кәсіпорындардың ғылыми-техникалық және экономикалық деңгейін ең үздік ұлттық және халықаралық стандарттарға дамытуды ықпал ететін ең тиімді тәсілдерді таңдауға мүмкіндік береді.

Әр венчурлық қор өзінің әртүрлі даму кезеңдерінде бірнеше венчурлық компанияларға (венчурлық жобаларға) өз капиталын салуға мүдделі. Сонымен қатар, венчурлық капитал иелері инвестициялық тәуекелділікті азайту үшін оны бірнеше салалар бойынша бөледі, ал венчурлық қор қызметін бақылау үшін әдетте венчурлық қор қаржысын басқарушы ретінде «өз» адамын тағайындайды. Қаржыландыруды ұйымдастыру диверсификация арқылы инвестициялық тәуекелді азайтуға мүмкіндік береді, сондықтан бұл инвесторлар үшін өте пайдалы.

Венчурлық қор, әдетте, венчурлық компанияның меншігіне айырбастау үшін, ең көп ақшалай қаражат береді. Яғни, жобаны қаржыландырғанда, венчурлық қорлар әдетте олардың тең иегері бола алады және

басқару мен бақылауға мүмкіндік беріледі.

Венчурлық қор, әдетте, жоғары білікті өндірісші кәсіпкердің қолында болады. Әдетте, тамаша әзірлеушілер тамаша кәсіпкерлер емес. Сондықтан венчурлық қор ақшалай көмек қана емес, сондай-ақ инвестиция мен инновациялық менеджерлерімен қамтамасыз етеді және жаңа өнімдер мен технологиялар және өндірістік қызметкерлердің әзірлеушілері мен кәсіпкерлік, қаржы туралы әлсіз түсінетіндер арасындағы тиімді делдал болып табылады.

Венчурлық инвестор бизнестің (кәсіпорынның) дамуына өз күш үлесін қоса отырып, жоба бастамашымен бірге тәуекелге түседі.

Венчурлық капитал инвестиция көлемі, әдетте, елеулі деңгейге жеткенде, кейде айтарлықтай капитал инвестиция құрылтайшылар инновациялық қызметпен айналысатын шағын кәсіпорындар сомасынан асып кетеді. Капитал иелерінің сомаларынан асатын венчурлық капиталдың инвестициялар иелері қалған инвестициялық ресурстарын несие немесе венчурлық қорға артықшылықты акциялар салумен бақылау акциялар пакетін иемдемеуге ұмтылады.

3-4 жыл ішінде венчурлық қор, әдетте, өскен және нығайған фирманы одан үлкен фирмаларға (біріктіру немесе сатып алу арқылы), немесе бағалы қағаз нарығында (IPO), немесе венчурлық компанияның бизнесін ары қарай қаржыландыратын басқа венчурлық қорға сатады.

Венчурлық қор жобасының пайдасы жай өнеркәсіптік жоба деңгейіне дейін түссе, венчурлық қор басқа инвесторларға өз үлесін сатады: банктер, инвестициялық қорлар. Венчурлық жобаның жүзеге асыру нәтижесінде алынған ақша ресурстары жаңа венчурлық жобаларға қайта инвестицияланады.

Жоғарыда келтірілген даму кезеңдеріне сәйкес венчурлық компаниялар кәсіпкерлер (инновациялық жобаның бастамашылары) және инвесторлардың мүдделер байланысын жүзеге асыру үшін әзірленген мынадай венчурлық қаржыландыру схемаларды жүзеге асырады:

- 1) Жобаның бастапқы кезеңін қаржыландыру;
- 2) екінші кезеңді қаржыландыру;
- 3) венчурлық капиталды алып тастау (дәстүрлі қаржыландырумен оны алмастыру).

Еуропалық венчурлық капитал қауымдастығы (EVSA) көмегімен Қазақстанда венчурлық индустриясын құрудың алғашқы әрекеті венчурлық қаржыландыру бойынша оқу курстарын ұйымдастыру 1997 жылы іске қосылды, және батыс венчурлық капитал қауымдастығымен өзара іс-қимыл мүмкіндігін ұсынған. EVSA-мен бірге Қазақстанда венчурлық инвестициялау үшін «Ақ қағаз» әзірленді, бірақ айқын себептер бойынша ол жүзеге асырылған жоқ.

Қазақстанда венчурлық индустриясын құру жеке және институционалдық инвесторлардың ресурстарын шоғырландыру, перспективалы идеяларды тәуекелді фирмалардың, венчурлық қорлар желісін пайда болуына сәйкес келетін болады. Корпорациялар, шағын және орта технологиялық бағдарланған компаниялар, венчурлық қорлар мен венчурлік қорлардың иелері экономика жүйесінде болуы өнеркәсіп тәуекел инвестициялар дамуы үшін жағдай жасай алады.

Осы сектордың дамуы әдетте венчурлық капиталды пайдаланатын, негізінен ақпараттық технология және интернет бизнесті дамыту үшін, ұлттық инновациялық жүйенің қалыптастыру мемлекеттік бағдарламасымен ұсынады.

Ел дамуы үшін платформа ретінде нормативтік базаны қоса алғанда, ұлттық инновациялық жүйені, ақпараттық технологиялар паркі Alatau IT City ашу негізі қалыптастырылды, IT-бизнес, 10 ұқсас құрылымдардың, білім беру болашақ желісінің бірінші буын ретінде үш өңірлік технопарк құру отандық және шетелдік инвесторлардың қатысуымен он венчурлық қорлар жасалған. Ғылыми мақалалар мен тәжірибелі-құрылымдаулық жұмыстар қолданып, бірінші инновациялық менеджерлер шығып, экономиканы әртараптандыру үшін құрылған институционалдық тетіктерін әзірленді.

Венчурлық қаржыландыру тетігі күрделі болып табылады, және 100 ұсынылып отырған жобаларды жүзеге тек 10 әрі қарай қарау үшін қолайлы, кейінірек сатуға болатын өнім бола алады. Тіпті табысты шетелдік венчурлық қорлар жыл сайын, орта есеппен, қаралатын 14 жобалардан тек төреуі қаржыландыруға бекітеді. Экономиканы шикізаттық бағыттан кетіп қамтамасыз етуге қабілетті болғандықтан венчурлық бизнестің дамуы Қазақстан Республикасы үшін маңызды болып табылады. Және бұл венчурлық инвестициялардың мөлшері емес, олардың экономикалық тиімділігін білдіреді.

Отандық сарапшылардың айтуынша, венчурлік бизнесте оңай шешімдер мен жобалар болмайды. Сондықтан, венчурлік қор туралы жағымсыз бейнелің қалыптаспауы үшін венчурлік өнеркәсіп түсінігін қалыптастыру, венчурлік қордың қажеттілігін, қаржыландыру тетіктерін түсіндіру керек.

Істің нақты жағдайын көргенде, бүгінгі түрде венчурлық экономика біз қалайтындай жұмыс істемейтін көре аламыз. Ал біз алғашқы қадамдарын жасау үшін бірлескен күш-жігерін салып, содан кейін жұмыс істейтін өнеркәсіпті құрып, қорларға төленетін комиссиялар мөлшері сарапшылар мен өнертапқыштар жұмыс істеуіне мүмкіндік беретіндей ету керекпіз. Венчурлық индустрия бос жерден пайда болған жоқ. Бүгін, ірі корпорациялар ғылыми-зерттеулік және тәжірибелік-конструкторлық зерттеуге (R&D) емес, венчурлық қорлардың дамуына көп көңіл бөледі. Олар қазіргі идеяларды бұқаралық жасау керек екендігін түсінеді, және де осы бұқаралықты венчурлық қорлар қамтамасыз ете алады.

ҚР-дағы инновациялық кәсіпкерлік деңгейі әлі де жеткілікті деңгейде қолайлы болып тұрған жоқ. Қазақстандағы инновациялық кәсіпкерлік деңгейін жақсарту үшін:

- білікті кадрлар және жұмыс күшін дайындау жүйесін бекіту: кадрлардың кәсіби біліктілігін дайындау және қайта дайындау, шағын бизнес және өзін жұмыспен қамту саласында оқыту;

- инвестициялық үрдістерді басқаруды ұйымдастыруды жақсарту: басқару кадрларының кәсіби біліктілігін бекіту, қоғамдық бақылау үшін биліктің ашықтық дәрежесін көбейту, шенеуніктердің қызметінің реттелу деңгейін жоғарылату керек

Инновациялық қызметпен айналысатын шағын кәсіпорындар дамыту көптеген шығындарға алып келуі мүмкін. Себебі инновация ол әрқашанда жаңа бастама, жаңа идея. Онда қандай нәтиже болатынын болжауға болады. Бірақ жүзеге асырғанда тәуекелді әртараптандыру қажет.

Инновациялық бизнес ортаның негізгі элементі коммерциялық бәсекеге қабілетті идеяны жеткізуші болады, ол өзінің табиғатына байланыссыз оны іске асыру тұрғысында мемлекет қолдауына сенуге құқылы. Инновация – бұл нарықта табысты іске асыратын қызметтің жаңа немесе жетілдірілген өнімі.

Венчурлік фирмалар инновация енгізуден бизнес жасайды. Олардың әрекеттері тәуекелділікті тілейді, бірақ жаңа өнім нарықтың талабына, сатып алушылар қажеттіліктеріне, шығындардың төмендеуіне сәйкес келмесе, күйіп кету мүмкіндігі мол. Сондықтан венчулік кәсіпорындар өнімнің бір түрін жасауды тез аяқтап, оның басқа жаңа түрлерін жасаумен айналасуға тырысады.

Жалпы мамандардың айтуынша, венчурлық бизнесті дамытуда, біріншіден, инновациялық инфрақұрылымнан басқа, инвестиция тәуекелі жоғары жобаларға салушылар, тәуекелі жоғары инновациялық жобаларды ұсынушылардың да жеткілікті болуы шарт. Ал бізде соның екеуі де тапшы. Екінші жағынан отандық ғалымдар жасаған инновациялық жобалар елімізде қолдау таппай, көпшілігі Қытайдың өндірісін дамытуға үлес қосуда. Ондай жағдайлардың болуы бір жағынан заңды секілді. Өйткені біз венчурлық бизнесті енді ғана үйреніп, әліппесінен бастап жатқан елміз.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Муканов, Д. Индустриально-инновационное развитие Казахстана: потенциал и механизмы реализации. Алматы: Дайк-Пресс, 2004. - 274 с.
2. Медынский, В.Г. Инновационный менеджмент: Учебник. М.: ИНФРА-М, 2004. - 295 с.
3. Какурин, Д.И. Инновационная деятельность. М.: Экзамен, 2001. - 576 с.
4. Thomas E. (2001) Fighting back // European Businessmen, p. 48.
5. Барлыбаева, Н.А. Национальная инновационная система Казахстана: перспективы и механизм развития. Алматы: Институт экономики. 2006. - 199 с.